

S povprečneži ni mogoče dosežati velikih ciljev

Dr. Radovan Stanislav Pejovnik

Zoisov nagrajenec za življenjsko delo je oster ocenjevalec razmer v znanosti

Hotel je biti diplomat, a je postal kemik, ki se je, med drugim, preizkusil tudi v politiki. Uspešno raziskovalno pot je začel pred več kot petdesetimi leti, ob tem je skoraj tri desetletja opravljal vodstvene funkcije v visokem šolstvu in na raziskovalnem področju. Bil je učitelj in mentor številnih generacij študentov kemije, po upokojitvi pa zaslužni profesor Univerze v Ljubljani. Še vedno aktivno sodeluje v povezavi akademske sfere in podjetništva. Težko bi bilo naštet, še vse drugo, kar je počel in še počne dr. Radovan Stanislav Pejovnik, letošnji dobitnik Zoisove nagrade za življenjsko delo.

JASNA KONTLER SALAMON

S kakšnimi občutki ste vi in tudi vaši domači dočakali to nagrado za življenjsko delo v znanosti, ki nakazuje zaključek delovnega obdobja?

Nagrade sem seveda vesel. Vsi v moji družini pa vedo, da to ne pomeni, da sem delo končal. Nagrado posvečam predvsem ženi Majdi, ki zame skrbi že 50 let, ter hčeri in sinu, ki jima, ko sta bila mlajša, nisem mogel posvetiti toliko časa, kot sta želela, a sem bil nanju vedno zelo ponosen. Ta ponos sem v zadnjih letih razširil še na tri vnuke.

Kemija vam je, kot se zdi, pisana na kožo, a menda ste si najprej želeli študirati diplomacijo?

Res je. V gimnaziji sem sanjal o takrat edinem diplomatskem študiju v Jugoslaviji. Ta je bil v Beogradu. A mi je, tik pred maturo, umrl oče in mama ni hotela, da grem študirati tako daleč. Tako sem se vpisal na študij kemije in se tam tako dobro počutil, da sem zlahka prebolel sanje o diplomaciji. V letniku nas je bilo malo, toda velik delež nas je uspel v življenju. Že po prvem letniku se mi je ponudila možnost raziskovanja in od tedaj sem vedel, da se bom usmeril in akademsko kariero. Vedno pa me je zanimal tudi prenos znanja v prakso.

Tako je bilo tudi z vašim raziskovalnim delom?

Vsekakor sem vesel, da sem sodeloval v raziskavah, ki so se izkazale za zelo uporabne. Najprej sem bil

vrsto let vpet v razvoj sintranja, predvsem razumevanje mehanizmov sintranja v prisotnosti tekoče faze, kar je pospešilo razvoj visokokakovostnih keramičnih izdelkov, uporabnih v elektrotehnikah. Tu smo bili na Institutu Jožef Stefan (IJS) med prvimi na svetu. Kasneje sem se s sodelavci lotil razvoja litijevih baterij in tu smo se Slovenci približali svetovnemu vrhu, kjer smo tudi danes.

Aktualni rektor Univerze v Ljubljani si želi, da bi se univerzi pridružili še osrednji raziskovalni inštituti. Kako na to gledate s svojih dveh perspektiv, kot nekdanji rektor UL in kot nekdanji direktor Kemijskega inštituta?

V času, ko sem bil direktor KI, sva skupaj z direktorjem IJS predlagala pridružitve univerzi. Na seji senata, na kateri naj bi o predlogu razpravljali, je bilo to, na zahtevo takratnega dekana filozofske fakultete prof. dr. Naceta Šumija, preloženo na prihodnjo sejo. Toda seje, na kateri naj bi to obravnavali, potem nikoli ni bilo. Danes je situacija obrnjena. Univerza daje pobude za pridružitve inštitutov, ti pa jih, razen Nacionalnega inštituta za biologijo, za zdaj ne sprejemajo.

Se lahko zgodi, da bodo inštituti spremenili mnenje o pridružitvi?

Pričakujem, da se bo to dogajalo vzporedno z drugimi nujnimi spremembami. Trenutno sta slovenska raziskovalna dejavnost in visoko šolstvo v izredno težki situaciji, veliko težji, kot si to javnost lahko predstavlja. Temeljni problem je v resornem ministrstvu, kjer se raziskovalna dejavnost in visoko šolstvo izgubljata zaradi reševanja problemov osnovnega in srednjega šolstva, ki imata, tako po obsegu nalog kot finančnih sredstev, prednost. Potrebna je reforma, s katero bi ministrstvo znova razdelilo na ministrstvo, ki bi pokrivalo vrtce in šolstvo do univerze ter šport, in drugo samostojno ministrstvo za inovacije, visoko šolstvo in znanost. Še pomembnejša sprememba, ki je potrebna takoj, je novi zakon o javnih zavodih. Zdaj veljavni je bil sprejet še pred ustavo, zato bi že zdavnaj moral biti obnovljen. Ta zakon je dejansko nelegalen, a

to še ni najhujše. Najslabše je, da ne definira javne službe in tudi ne javno-zasebnega partnerstva, s tem pa direktorjem zavodov ne omogoča ekonomsko razumnega in strokovno utemeljenega poslovanja. Jasno je, da novega zakona o javnih zavodih nismo dobili zato, ker se politika noče odpovedati kontroli nad intelektualnim delom države. Skrajni čas je, da se to spremeni, in takrat bo verjetno tudi pravi čas za združevanje po vzoru tujih uspešnih univerzitetno-inštitutskih sistemov. Koliko Slovencev ve, da na primer Kalifornijska univerza združuje enajst univerz, tri samostojne inštitute in nekaj kliničnih centrov? V Sloveniji bi lahko imeli sistem, ki bi se imenoval Slovenska univerza, a ga ne bo, dokler jasno ne definiramo, kaj je javna služba na univerzi, ki jo plačuje država, ter kaj ni javna služba. Pri nas je zdaj vse pomešano. V tujini ne poznam nobene ugledne univerze, katere lastniki bi bili profesorji. In tudi ne poznam tuje privatne univerze, ki bi denar namesto iz lastnega sklada pričakovala iz državnega proračuna. Privatno šolstvo je potrebno, vendar pri nas to področje ni ustrezno zakonsko urejeno.

Kaj ste se naučili v času, ko ste bili direktor Kemijskega inštituta?

Predvsem sem ugotovil, da lahko inštitut uspešno vodi samo nekdo, ki je tudi sam dober raziskovalec. Sam sem imel srečo ali smolo, da sem direktor postal zelo mlad, pri komaj 36 letih. Imel pa sem izpolnjene vse znanstvene pogoje.

Kot rektor ste si pred desetletjem privoščili tudi dejavno vlogo v odmevnem protestu zaradi neizpolnjenih obljub o večjem financiranju. Vi ste takrat plačali globo, univerza pa je dobila, kar je želela. Danes nepredstavljivo.

Ta protest se je zgodil ravno v decembru, torej v tednu ljubljanske univerze. Imeli smo slavnostno sejo senata, zato sam s protestniki nisem mogel biti do konca in tudi ne v času, ko so študentje na pobudo Borisa A. Novaka in Sandre Bašić Hrvatini sklenili krog okrog parlamenta. Tega ne bi smeli, zato me je država oglobila s 500 evri, a mi ni bilo nikoli žal, saj smo iz proračuna potem le dobili obljue.

bljenih 16 milijonov, ki jih sicer verjetno ne bi.

Na kateri svoj dosežek ste najbolj ponosni?

Moj največji uspeh v življenju je, da so me študentje na fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo kar dvakrat izbrali za najboljšega profesorja. Te pohvale ne more preseči nobena druga. Zelo ponosen sem tudi na tehnično-naravoslovni kampus na Brdu pri Ljubljani, ki je na mojo pobudo začel nastajati v času, ko sem bil rektor. Tam so zdaj že tri fakultete ljubljanske univerze, biotehniška, računalniška in kemijska, v pripravi pa je še gradnja fakultet za strojništvo in farmacijo, prav tako bo nove prostore dobil Nacionalni inštitut za biologijo, ki je nedavno postal pridružen član univerze in s tem tudi del kampusa. Trdno sem prepričan, da mora imeti dobra univerza kampus s koncentracijo fakultet, ker tako lažje nastajajo nove ideje. Posebna dodana vrednost kampusa je tehnološki park v neposredni bližini, nedaleč stran raste stanovanjsko naselje. Lokacija je tudi že pritegnila nekatera uspešna podjetja.

Pred petimi leti ste se upokojili, a ostali zelo aktivni. Kakšen je vaš običajni dan?

Vsako jutro grem v pisarno na fakulteto, ki jo še vedno imam kot zaslužni profesor. To moji domači imenujejo penzionistična služba. Imam še nekaj raziskovalnih idej, pomagam sodelavcem in sem aktiven v Slovenskem inovacijskem stičišču – od upokojitve sem tam *pro bono* prokurist – kjer snujemo projekt z delovnim imenom Medicijska dolina. Projekt bo, če bo šlo po načrtih, omogočil to, o čemer sanjam že dobrih dvajset let, namreč nastanek znanstvenega mesta na Brdu pri Ljubljani. Sem tudi glavni tajnik Inženirske akademije Slovenije, vendar se mi mandat počasi izteka. Z veseljem in ljubeznijo do mladih pa sem predsednik Zveze za tehniško kulturo Slovenije, ki ima trenutno zaradi epidemije in nerazumevanja vodstva zavoda za šolstvo večje težave, kot bi bilo potrebno in koristno. Imam tudi še nekaj mednarodnih obveznosti – sem član več akademij in njihovih delovnih teles.

Živimo v čudnih in burnih časih. Imate politične izkušnje. Kaj bi v Sloveniji najprej spremenili, če bi lahko?

Veliko je tega. Najbolj pa me jezi, da država, namesto da bi vsa možna sredstva usmerila v proizvodnjo, ki ima prihodnost, denar namenja reševanju lokalnih infrastrukturnih problemov in nakupu vojaške opreme. Epidemija bi nas morala strezniti, saj je na globalni ravni pokazala, koliko milijard je mogoče zbrati za hiter razvoj cepiva, če vse države stopijo skupaj. Tudi mi bi se zdaj morali poenotiti v zagotavljanju gospodarske prihodnosti. To je dolgoročen proces in v novo znanje bi morali začeti vlagati takoj. Enako velja za kadre. Da dobimo tisoč novih zdravnikov, ki nam zdaj tako manjkajo, potrebujemo deset let. Do novih inženirjev prav tako ne bomo prišli v kratkem času. Nezaslišano je, da Slovenija izvažata poceni delovno silo. Bomo Afrika sredi Evrope.

Bomo vnukom in pravnukom zapustili še kaj poleg dolgov? Naš Lek je bil prvi na svetu, ki mu je bilo priznано biološko zdravilo, v celoti narejeno v Sloveniji, Krka pa je edina proizvajalka generičnih zdravil, ki izdeluje zdravilo za uravnavanje krvnega tlaka brez škodljivih nečistoč. Lek in Krka bi bila še veliko uspešnejša, če bi se združila. To je vedel Novartis, zato je z nakupom Leka to preprečil. Lahko bi imeli nekaj takih uspešnic, ne moremo pa jih imeti več tisoč. Zato bi morali nemudoma začeti vlagati tja, kjer si lahko to ometamo, in o tem presojati na ravni države, ne pa glede na lokalne interese.

Sedanje razmere me spominjajo na zgodnja osemdeseta leta, ko smo imeli hudo krizo, vlaganja v visoko šolstvo in znanost pa so bila minimalna. To je bilo v času Šinigojeve vlade. Takrat nas je nekaj, ki smo bili na vodilnih mestih na univerzi in inštitutih, odšlo k podpredsedniku vlade dr. Borisu Frlec in smo mu rekli, da tako ne gre več, da potrebujemo več sredstev. On pa nas je pozval, naj pripravimo dolgoročne projekte, ki jih bo država financirala. To smo naredili, vse skupaj je trajalo več let, nato so projekti tudi dobili denar. Enega od teh poznajo skoraj vsi Slovenci, to je projekt spodbujanja novih mladih raziskovalcev. Začel se je leta 1985 in še traja. Drugi je bil nakup raziskovalne opreme in revij. Na obeh področjih smo bili osiromašeni. Tretji projekt je bila celovita digitalizacija znanstvenega dela, s katero smo želeli doseči večjo preglednost. V nekaj letih so se takrat sredstva za raziskovalno-

-znanstveno dejavnost podvojila, vendar ne kar počez, temveč s predvidenimi cilji. Tak model bi nam tudi danes zelo koristil, izpeljati pa ga je mogoče le s tesno povezanostjo stroke in države.

Bi se za uresničenje navedenih ciljev še aktivirali v politiki?

Ne nameravam več aktivno sodelovati, razen morda pri pripravi državnega inovacijskega sistema, ki bi ga morala podpreti vsaka vlada, če bi bil zastavljen za vsaj deset let. Voditelji političnih strank bi morali razumeti, da so znanstveniki nepogrešljivi pri sprejemanju strokovnih in razvojnih odločitev ter da pri tem ne smejo biti v službi strank, ampak države kot celote. Opredelitev strategije razvoja in prioritet države se mora dogajati na ravni vlade in v sodelovanju vseh ministrstev. Pri nas pa imajo posamezna ministrstva preveliko moč sektorskega odločanja. Skrbi me tudi kadrovanje na zelo odgovorne položaje. Prvorazredni ljudje si namreč v svojo ekipo izbirajo prvorazredne ljudi, drugorazredni pa tretjerazredne. Pod vodstvom povprečnežev pač ni mogoče dosegati velikih ciljev.

»Prvorazredni ljudje si za svojo ekipo izberejo prvorazredne, drugorazredni pa tretjerazredne ljudi.«

»Moj največji uspeh v življenju je, da so me študentje dvakrat izbrali za najboljšega profesorja.«

»Potrebujemo samostojno ministrstvo za inovacije, visoko šolstvo in znanost.«
»Nezaslišano je, da Slovenija izvažata poceni delovno silo.«

● Dve imeni kot družinski kompromis

»Ko sem se rodil, je stara mama prišla k očetu in ga prosila, naj mi dajo ime po njegovem bratu, mojem stricu Radovanu, ki je bil ubit med drugo svetovno vojno. Oče je privolil, čeprav

je vedel, da si moja mama želi, da bi imel ime po njem, torej Stane. Oče sam pa bi najraje videl, da bi mi bilo ime Matjaž. Stara mama in mama sta dosegli kompromis – Radovan Stanislav in tako je ostalo. Vse življenje pa me kličejo Stanko ali Stane,« je dr. Pejovnik pojasnil izvor svojih dveh imen.

IZ ŽALCA DO INŠTITUTA MAXA PLANCKA

Radovan Stanislav Pejovnik se je rodil leta 1946 v Dolenji vasi pri Žalcu, v učiteljski družini, ki se je čez nekaj let ustalila v Celju. Tam je maturiral, nato se je vpisal na študij kemije na fakulteti za naravoslovje in tehnologijo (FNT), kjer je magistriral in leta 1978 postal doktor kemijskih znanosti. Njegova prva služba je bila na IJS, na odseku za keramiko, kamor je prišel leta 1970. Po petih letih je postal asistent na FNT, dopolnilno pa je delal tudi na IJS. V tem obdobju je bil dobro leto gostujoči raziskovalec na Inštitutu Maxa Plancka za materiale v Stuttgartu. Od leta 1982 je bil direktor Kemijskega inštituta in hkrati učil na FNT. Leta 1989 je postal redni profesor, leta 1999 je zapustil KI in se zaposlil kot redni profesor za materiale na fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo (FKKT). Od leta 2000 do 2003 je bil državni sekretar za višje in visoko šolstvo, nato se je vrnil na FKKT in bil od leta 2005 njen dekan. Po štirih letih je bil izvoljen za rektorja Univerze v Ljubljani. S te funkcije se je leta 2013 vrnil na fakulteto, leta 2015 se je upokojil, leto kasneje je postal zaslužni profesor UL. Je član več akademij in strokovnih združenj. Za raziskovalno delo je prejel vrsto nagrad in priznanj, med drugim Prešernovo nagrado za študente, nagradi sklada Borisa Kidriča za iznajdbe in za izjemne publikacije, bil je tudi eden prvih ambasadorjev Slovenije v znanosti.

Radovan Stanislav Pejovnik: Vsako jutro grem v pisarno na fakulteto, ki jo še vedno imam kot zaslužni profesor. To moji domači imenujejo penzionistična služba. FOTO BLAŽ SAMEC